
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ І ВИКОНАННЯ АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ

О. П. КУЛИНИЧ, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: Olgakulynych1987@gmail.com

Анотація. У статті досліджується правова природа аграрних розписок як засобів кредитування сільськогосподарського товаровиробника під заставу майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції. Визначені особливості фінансових та товарних аграрних розписок. Досліджуються питання правового забезпечення їх обігу. Робиться висновок про необхідність внесення у Закон України «Про аграрні розписки» змін і доповнень, які б уможливили видачу аграрних розписок на більші строки, ніж строки вегетаційного періоду рослинницьких культур.

Ключові слова: аграрна розписка, фінансова аграрна розписка, товарна аграрна розписка, обіг аграрних розписок, застava майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції

Актуальність.

Для підвищення конкурентоспроможності дрібних та середніх сільськогосподарських товаровиробників на аграрному ринку необхідно надати їм можливість доступу до швидких та ефективних форм кредитування. Як відомо, банківські кредити характеризуються дуже високими відсотковими ставками і тому є недоступними для сільськогосподарських товаровиробників. З метою введення більш прийнятних для сільського господарства форм кредитування аграріїв Верховна Рада України прийняла 6 листопада 2012 р. Закон України «Про аграрні розписки» (далі – Закон) [7], який набув чинності 18 березня 2013 р.

Законом запроваджено в обіг новий вид товаророзпорядчих паперів – аграрні розписки, на підставі яких сільськогосподарські товаровиробники отримують безвідсоткові кредитні ресурси під заставу майбутнього врожаю сільськогосподарських культур чи іншої продукції. Однак, до цього часу проблематика правового регулювання аграрних розписок залишається малодослідженою.

Метою дослідження є встановлення юридичної природи аграрних розписок як цінних паперів, особливостей правового забезпечення їх обігу та визначення шляхів розвитку законодавства про аграрні розписки на сучасному етапі реформування аграрного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Інститут аграрних розписок є новелою аграрного законодавства України. У юридичній науці правовим питанням використання аграрних розписок присвячені праці В.Ф. Жаренка, Т.О. Коваленко, Ю.М. Павлюченко, І.М. Панченко, О.М. Туєвої, В.Ю. Уркевича.

Результати.

Згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 1 Закону, аграрна розписка є товаророзпорядчим документом, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Отже, Закон відносить аграрні розписки до таких об'єктів цивільних правовідносин, як товаророзпорядчі цінні папери.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 195 та ч. 1 ст. 194 Цивільного кодексу України [8], товаророзпорядчим цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує право розпоряджатися майном, вказаним у ньому, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Сфера застосування аграрних розписок є дуже вузькою, адже вони використовуються виключно в операціях з сільськогосподарською продукцією, перелік якої визначений у групах 1–14 розділів I та II Україн-

ської класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності згідно із Законом України «Про Митний тариф України» (ч. 1 ст. 2 та абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону). Так, аграрна розписка видається окремо на кожний вид сільськогосподарської продукції, визначений родовими чи індивідуальними ознаками, а товарна аграрна розписка може видаватися на кожен погоджений боржником та кредитором обсяг поставки узгодженої сільськогосподарської продукції (ч. 1 ст. 9 Закону). Особливістю аграрної розписки є те, що вона встановлює забезпечення виконання зобов'язань боржника перед кредитором специфічним способом, а саме заставою його майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції (ч. 1 ст. 7 Закону).

Аграрні розписки складаються у письмовій формі на бланку, підлягають нотаріальному посвідченню та перебувають в обігу у документарній формі, оскільки Закон містить заборону на знерухомлення фінансових аграрних розписок (ч. 1 ст. 6 Закону), а також заборону на переведення товарних аграрних розписок у бездокументарну форму, якщо інше не передбачене Законом (ч. 1 ст. 4 Закону). Однак вказаний нормативно-правовий акт не закріплює випадків знерухомлення товарних аграрних розписок. Саме тому надаючи правову характеристику аграрним розпискам, Ю.М. Павлюченко та Б.І. Кравчук називають такі їх правові ознаки: належність до товаророзпорядчих цінних паперів; існування у документарній формі; специфічний склад учасників правовідносин (боржником за аграрною розпискою виступає сільськогосподарський виробник, а кредитором – суб'єкт господарювання, який надає кошти,

товари, послуги або виконує роботи); безумовний характер зобов'язання за аграрною розпискою поставити товар або повернути кошти; аграрні розписки розраховані на використання у сфері рослинництва та встановлюють заставу на майбутній врожай; оборотоздатність аграрних розписок та наявність впливу на рух, ціноутворення і якість продукції на аграрному ринку; простота процедури оформлення і реєстрації аграрних розписок та чіткість механізму добровільного або примусового виконання зобов'язань за ними [3, с. 55].

Під час видачі аграрна розписка підлягає нотаріальному посвідченню в порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат» для правочинів, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про аграрні розписки». Відомості про аграрну розписку в момент її посвідчення вносяться до Реєстру аграрних розписок особою, яка вчиняє нотаріальні дії (ч. 2 ст. 9 Закону). Держателем Реєстру аграрних розписок є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Порядок ведення вказаного реєстру визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок» [5]. Відомості про предмет застави за аграрною розпискою вносяться нотаріусом до Державного реєстру обтяжень рухомого майна, що ведеться відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» [6] від та Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна, затвердженого Постановою КМ України від 05 серпня 2004 р. № 830. Аграрні розписки складаються у двох примірниках, один з яких зберігається у справах нотаріуса, який вчиняє нотаріальні дії з їх посвідчення та реє-

страції, а другий примірник передається кредитору за аграрною розпискою. За бажанням боржника за аграрною розпискою йому може бути надана посвідчена копія виданої ним аграрної розписки. Аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації в Реєстрі аграрних розписок (ч. 3 ст. 9 Закону).

Основним завданням інституту аграрних розписок є забезпечення кредитування виробництва сільськогосподарської продукції. В рамках цього інституту сільськогосподарські товаровиробники мають можливість отримати безвідсоткові кредити для власної аграрної діяльності. Натомість чинне законодавство України встановлює досить жорсткі вимоги до боржника. Так, згідно з ч. 2 ст. 2 Закону, аграрні розписки можуть видаватися особами, які мають право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення або право користування нею на законних підставах для здійснення виробництва сільськогосподарської продукції. У випадку, якщо право власності на таку земельну ділянку належить двом і більше співвласникам, аграрні розписки видаються ними спільно. Норма ч. 2 ст. 2 Закону, якою передбачене таке правило, має імперативний характер і є важливою гарантією захисту прав кредитора за аграрною розпискою. Адже співвласники земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які спільно видали аграрну розписку, несуть солідарну відповідальність за невиконання своїх зобов'язань. Перехід права власності чи права користування земельною ділянкою не зупиняє дію вказаної в аграрній розписці застави майбутнього врожаю та не припиняє прав боржника і кредитора за аграрною розпискою на користування земель-

ною ділянкою до збору відповідного врожаю, але не довше ніж до закінчення поточного маркетингового року. Закон покладає на боржника за аграрною розпискою обов'язок повідомити осіб, яким він передає право власності або право користування земельною ділянкою, сільськогосподарська продукція з якої є предметом застави за аграрною розпискою, про видані ним аграрні розписки та встановлені ними обмеження (ч. 3 ст. 2 Закону).

Оскільки згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про заставу» [4] предметом застави є майно або майнові права, то й право видати аграрну розписку має тільки особа, яка, по-перше, має відповідне речове право на земельну ділянку сільськогосподарського призначення (право власності, право оренди, право емфітевзису, право постійного користування земельною ділянкою), та, по-друге, провела посівну кампанію на такій ділянці.

Слід зауважити, що видача аграрної розписки спричиняє виникнення групи правовідносин. Так, В.Ю. Уркевич у правовідносинах кредитування з видачею аграрної розписки виділяє три групи правовідносин: а) щодо виконання основного кредитного зобов'язання; б) щодо виконання зобов'язань за аграрною розпискою; в) щодо виконання зобов'язань стосовно заставленого майна у разі прострочення боржника [9, с. 227]. На нашу думку, до правовідносин, що виникають при видачі аграрних розписок, слід віднести і земельні правовідносини, зокрема, правовідносини, в рамках яких встановлюється обтяження земельної ділянки, щодо майбутнього врожаю з якої видається аграрна розписка.

Зміст правовідносин, що виникають внаслідок видачі аграрної розписки, залежить від виду аграр-

ної розписки. Згідно з ч. 5 ст. 2 Закону, відповідно до виду встановленого розпискою зобов'язання вони поділяються на товарні аграрні розписки та фінансові аграрні розписки. Товарна аграрна розписка встановлює безумовне зобов'язання боржника за аграрною розпискою здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою (ст. 3 Закону). У фінансовій аграрній розписці встановлюється безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості (ст. 5 Закону).

Для встановлення юридичної природи зобов'язань, які виникають на підставі видачі за аграрної розписки, необхідно дослідити коло прав та обов'язків боржника та кредитора за аграрною розпискою. В цілому права кредитора за аграрною розпискою на заставлений майбутній урожай сільськогосподарської продукції визначені у ч. 4 ст. 7 Закону. Так, застава майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції за аграрною розпискою наділяє кредитора правом у разі невиконання боржником зобов'язання за аграрною розпискою у порядку примусового виконання зобов'язання боржника за аграрною розпискою одержати задоволення вимог за рахунок заставленого майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції переважно перед іншими кредиторами цього боржника за аграрною розпискою.

Крім того, особливістю заставних правовідносин, що виникають за аграрною розпискою, є наявність

у кредитора широкого вибору способів задоволення вимог за аграрною розпискою. Так, кредитор за аграрною розпискою має право самостійно обирати спосіб задоволення вимог за аграрною розпискою за рахунок заставленого майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції. Причому Закон не обмежує кредитора у виборі такого способу, якщо він не заборонений законом. Зокрема, кредитор має право на задоволення своїх вимог шляхом передачі йому права власності на предмет застави в рахунок погашення майнового зобов'язання боржника за товарною аграрною розпискою.

Кредитор за аграрною розпискою наділений досить широким обсягом прав. Так, він має право самостійно доростити заставлений майбутній врожай сільськогосподарської продукції, зібрати врожай сільськогосподарської продукції самостійно або уповноваженою ним особою та погасити майнове зобов'язання боржника за товарною аграрною розпискою шляхом набуття права власності на таку зібрану (виращену) сільськогосподарську продукцію або погасити грошове зобов'язання боржника за фінансовою аграрною розпискою шляхом укладення договору купівлі-продажу заставленої сільськогосподарської продукції з іншою особою – покупцем (у тому числі шляхом укладення договору на публічних торгах) з отриманням у рахунок виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою плати за таким договором.

Таким чином, надання кредитних ресурсів під гарантії аграрної розписки робить таке кредитування привабливим для інвестора. Юридичною гарантією забезпечення прав креди-

тора за аграрною розпискою є законодавчо закріплене право на здійснення кредитором моніторингу майбутнього або вже зібраного врожаю сільськогосподарської продукції, що є предметом застави за його аграрною розпискою. Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону, кредитор за аграрною розпискою має право здійснювати моніторинг майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції самостійно або із залученням третіх осіб. Такий моніторинг передбачає здійснення спостереження за станом майбутнього врожаю протягом всього вегетаційного періоду, зокрема, за дотриманням боржником за аграрною розпискою відповідних технологічних процесів з можливістю доступу до земельних ділянок, на яких вирощується майбутній врожай, що є предметом застави за аграрною розпискою, а також доступу до приміщень, де зберігається зібрана сільськогосподарська продукція, що є предметом застави за аграрною розпискою (ч. 2 ст. 8 Закону). Нарешті, після збору врожаю моніторинг здійснюється шляхом спостереження за зібраною сільськогосподарською продукцією з можливістю доступу до місць її зберігання (ч. 3 ст. 8 Закону). Моніторинг може здійснюватися протягом всього строку дії застави майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції, якщо інше не встановлено за домовленістю сторін аграрної розписки (ч. 3 ст. 8 Закону).

Аграрна розписка як товаророзпорядчий цінний папір характеризується здатністю бути об'єктом майнового обігу. Особливості переходу прав за аграрною розпискою визначені у ст. 11 Закону. Передання прав кредитора за аграрною розпискою здійснюється шляхом здійснення на ній або на її невід'ємному додатку

передавального напису «Відступлено» із зазначенням нового кредитора за аграрною розпискою, що скріплюється підписом попереднього кредитора за аграрною розпискою. Передання прав за аграрною розпискою підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню в порядку, передбаченому Законом «Про нотаріат» для правочинів, з урахуванням особливостей, встановлених Законом ч. 4 ст. 2 Закону.

Висновки і перспективи.

Аграрна розписка є товаророзпорядчим цінним папером, що використовується як засіб кредитування сільськогосподарського товаровиробника під заставу майбутнього врожаю, яким є рослинницька продукція. Водночас розвиток аграрного господарювання в Україні свідчить про наявність потреби у розширенні сфери застосування аграрних розписок для кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Зокрема, на практиці мали місцеспроби надання кредитних ресурсів під забезпечення аграрними розписками садівникам та виробникам тваринницької [1, 2]. Однак, виробничі процеси у садівництві та тваринництві можуть виходити за межі одного сезону (сільськогосподарського року). На відміну від рослинництва, де вегетаційний період більшості сільськогосподарських культур співпадає з періодом «весна-осінь», у садівництві та тваринництві процес вирощування сільськогосподарської продукції може тривати більше одного року. А від закладення саду і до початку його плодоношення може пройти і більший час – до 7–10 років. Тому ми вважаємо, що в Закон «Про аграрні

розписки» доцільно внести зміни і доповнення, які б уможливили видачу аграрних розписок на більші строки, ніж строки вегетаційного періоду рослинницьких культур.

Список використаних джерел

1. Аграрні розписки впроваджуватимуть в галузі садівництва та ягідництва. Агробізнес Сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua>.
2. В Україні запроваджують програму аграрних розписок для свинарів. URL: <http://pigua.info>.
3. Павлюченко Ю.М., Кравчук Б.І. Правова характеристика аграрних розписок. Правничий часопис Донецького університету. 2017. № 1–2. С. 49–56.
4. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 47. Ст. 642.
5. Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. № 665. Урядовий кур'єр. 2013. № 180.
6. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 11. Ст. 140.
7. Про аграрні розписки : Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013 р. № 50. Ст. 695.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
9. Уркевич В.Ю. Правова регламентація використання сучасних фінансових інструментів стимулювання розвитку аграрного сектора економіки України в умовах інтеграції до Європейського Союзу. Правове забезпечення адаптації інвестицій-

ної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу: монографія. С.В. Глібка, Н.М. Внукова, О.О. Дмитрик та ін.; за ред. С.В. Глібка, Н.М. Внукової, О.О. Дмитрик. Харків: Право, 2017. 400 с.

References

1. Ahrarni rozpysky vprovadzhuvatymut v haluzi sadivnytstva ta yahidnytstva [Agrarian bonds will be implemented in the field of gardening and berrygrowing]. Available at: <http://agro-business.com.ua>.
2. V Ukraini zaprovadzhuiut prohramu ahrarnykh rozpysok dlia svynariv [Ukraine introduces a program of agrarian receipts for pig farms]. Available at: <http://pigua.info>.
3. Pavliuchenko, Yu.M., Kravchuk, B.I. (2017). Pravova kharakterystyka ahrarnykh rozpysok [Legal characteristic of agrarian receipts]. *Pravnychyi chasopys Donetskoho universytetu*, 1–2, 49–56.
4. Pro zastavu [On Pledge]: Zakon Ukrainy 2.10.1992 № 2654-XII (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 47.
5. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Reiestru ahrarnykh rozpysok [On Approval of the Procedure for keeping the Register of Agrarian Receipts]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 17.07.2013 № 665 (2013). *Uriadovyi kurier*, 180.
6. Pro zabezpechennia vymoh kredytoriv ta reiestratsiiu obtiazhen [On Securing Creditors' Claims and Registration of Encumbrances]: Zakon Ukrainy 18.11.2003 № 1255-IV1 (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 11.
7. Pro ahrarni rozpysky [On Agrarian Bonds]: Zakon Ukrainy 6.11.2012 № 5479-VI (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 50.
8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy 16.01.2003 № 435-IV (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–44.
9. Urkevych, V.Yu. (2017). Pravova rehlementatsiia vykorystannia suchasnykh finansovykh instrumentiv stymuliuвання розвитку ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy v umovakh intehratsii do Yevropeiskoho Soiuzu [Legal regulation of the use of modern financial instruments on stimulation of the development of the agrarian sector of Ukraine's economy in conditions of integration into the European Union]. *Pravove zabezpechennia adaptatsii investytsiinoi modeli розвитку ekonomiky Ukrainy ta rynkiv finansovykh posluh do prava Yevropeiskoho Soiuzu: monohrafiia*. S.V. Hlibka, N.M. Vnukovoi, O.O. Dmytryk. Kharkiv: Pravo, 400.

O. P. Kulynych (2019). Legal regulation of entry and enforcement of agrarian bonds in Ukraine. *Law. Human. Environment*, 10(1): 60–66, <https://doi.org/10.31548/law2019.01.008>.

Summary. *The legal nature of agrarian bonds as the agricultural commodity producer's credit tools on the pledge of the future harvest has been investigated in the article. The legal features of the both financial and commodity agrarian bonds were studied as well as the questions relating to the regulation of the agrarian bonds circulation. The conclusion is made on the necessity of introducing into the Law of Ukraine «On Agrarian bonds» amendments and additions that would allow the issuance of agrarian bonds for longer periods than the terms of the growing season of plant crops.*

Keywords: *agrarian bonds, financial agrarian bonds, agricultural agrarian bonds, circulation of agrarian bonds, pledge of future harvest of agricultural products*